

Bekéné Zelencz Katalin

A tanulási motiváció kialakulását segítő pedagógus attitűdök

Mi az oka annak, hogy egyes diákok sikertelenek a tanulásban? Kinek a feladata a sikertelenség elkerülése? Vajon mit ér a pedagógus lelkesedése, ha a diák könnyel válaszol? Az bizonyos, hogy a motiválás a tanár didaktikai feladatainak egyike, de hogyan tud eleget tenni e feladatnak? A szerző áttekint néhány motívációhoz kapcsolódó fogalmat, összefüggést, majd néhány lehetőséget, gyakorlati megoldást kínál.

A motiváció olyan késztetés, amely arra serkenti az egyént, hogy egy feladatot, tevékenységet elvégezzen. A motiváció annak a tudása, hogy miért tegyem, miért tanuljak (GINIS 2007). Miért tanuljunk? Nos, erre a választ mindenkinek magának kell megtalálnia. Mi, pedagógusok, néhány alternatívát ajánlhatunk föl a diákjainknak e tekintetben. Az iskolához való kötődés és a pozitív érzelmi viszony bizonyára elősegíti a hatékonyabb tanulást, tudhatjuk meg a 2000-ben végzett PISA-vizsgálatból.

„Aktív pszichológiai légkör megteremtése a cél az óra elején, és ennek a megtartása az óra végéig. A motiváció és a teljesítmény között összefüggés van, a nagyobb motiváció, nagyobb teljesítmény elérését eredményezi, egy bizonyos határig (KUGEMEANN 1976, 77). „A motiváció alapfeltétele a tanulásnak. Nem csupán a teljesítmény serkentésével szerepel a tanulási folyamatokban, hanem annak kialakításában, genezisében is fontos tényező” (RÉTHY 1988, 63), ezeket meghatározzák a tanuló motívumai, azaz tanulási motívációi. Ezek a motívációs tényezők két csoportra oszthatók: belső (intrinsic) és külső (extrinsic). A belső tanulási motívációt alkotja a kíváncsiság, az érdeklődés, saját célok a tanulóval (tehát tudja, hogy miért tanul).

A külső tanulási motíváció részei: családi háttérrel összefüggő szülői attitűd (fontos-e számukra a tanulás, értéknek tekintik-e a tudást, illetve, milyenek a tanulmányi eredményekkel kapcsolatos nevelési szokásaik: jutalmaznak, büntetik a tanulmányi eredmények függvényében a gyermeket), versengés, minta követése, szociális elismerés stb.

„A [diákok] tanulásra kész lelki állapota a legkülönbözőbb okok miatt nem megfelelő a tanítási órák elején: lehetnek fáradtak, szorongók, izgatottak stb. A pontos órakezdet első pillanatában a tanárnak ezt az általános légkört kell felmérnie, s ehhez alkalmazkodnia, megnyugtanni vagy éppen felcsigázni a tanulókat. Úgy kell elkezdni az órát, hogy a tanulóknak már a kezdet kezdetén motívációs segítséget nyújtson a ráhangolódáshoz. [...] Az érzelmi ráhangolódást segíthetik az óra elején alkalmazott tananyagfüggő bemelegítő játékok. Fel kell ébreszteni a tanulóknak a tanulási kedvet [...], ki kell használni a fokozó-

dó várakozást, a felfedezés örömét, a különlegességet és a kutatás iránti igényt. Fontosak mindazok a stimulusok, amelyek meglepőek, eredetiek, különlegesek. A tanulók tudás utáni vágyát is fel kell használni. Az ismereteken belül a meglepetés, a kétely, a bizonytalanság ébresztése mind, mind a motivációt szolgálja. Azt is tudnunk kell, hogy az így teremtett motiváció gyorsan kimerül, csak addig tart, amíg a feladat fennáll. Fontos a figyelem, érdeklődés, aktivitás, kíváncsiság felkeltése, valamint a korábbi tanulási folyamatokra építés” (FALUS 1998, 255–256).

A motiváció fenntartása az egyik legnehezebb tanári feladat, ugyanis kreativitást, rugalmasságot és pedagógiai-módszertani jártasságot igényel. Ezekon kívül a tanárnak figyelembe kell venni az adott órán a tanulók sajátosságait, kedvét, az aktuális befolyásoló tényezőket is.

Milyen feladatai vannak a tanárnak a motivációval kapcsolatban?

- A tanulók megismerése alapvető fontosságú. A nevük ismerete, érdeklődésük, magatartásuk feltérképezése szintén hozzásegíthet ahhoz, hogy a tanulókkal való viszony a megfelelő legyen.
- Az órai pozitív, félelem- és szorongásmentes légkör megteremtése.
- Tárgyi környezetre való odafigyelés (osztályterem világítása, levegője, padok elrendezése, ültetési rend, terem díszítése).
- A diákokkal együtt közösen kell megfogalmazni az elérendő célokat, és a kitűzött célok megvalósulása érdekében a tanár s a diák egyaránt fáradozzon. A célok feleljenek meg a közösség és az egyén elvárásainak is (ZRINSZKY 2002, 254).
- Kezdjük az órát például így: „az óra végére képesek lesztek...”!
- A bevezető órán kérdezzük meg, hogy szerintük miről fognak tanulni ebben az évben, mit takarhatnak az egyes fejezetcímek, pl. „Ókori kelet”, „Genetika” (ha már gondolkodik a tantárggyal kapcsolatosan, vannak ötletei, az mindenképpen jó)!
- Ültessük a diákokat 3-4-es csoportokba, és kérjük, hogy foglalják össze, milyen kérdésekre szeretnének választ kapni a tantárgy tanulása során (pl. hol vannak gyémánt lelőhelyek? Vagy: mit jelent A magyar Ugaron című vers? Hogyan működik a vesénk?)!
- Mutassuk be a tantárgyunkat, említsünk meg néhány példát, hogy hol tudják majd az itt szerzett információkat használni, milyen területekhez nyújt majd segítséget a tananyag, milyen irányba mehetnek tovább tanulni stb.!
- Ismertessük meg velük a tantárgyhoz használt könyvet, munkafüzetet, eszközöket, térképet, szótárt stb.!
- A tankönyv tartalomjegyzékét is tekintsük át, fogalmazzuk meg, milyen tananyag-tartalmat foglal magában. Megjelölhetjük a fontosabb témákat, vagy kérdéseket tehetnek fel a témákkal, esetleges idegen szavakkal kapcsolatosan.
- Említsünk meg néhány szakirodalmat, internetes portált, amelyeket a tananyag bővebb ismeretéhez használhatnak, vagy ahol érdekességet találhatnak az egyes tananyagokról! Ismertessük meg a diákokkal a tantárgy tanulásával kapcsolatos technikákat, fortélyokat!
- Mindig adjunk lehetőséget a kérdezésre!

- A pedagógiai módszerek széles körű alkalmazása, ehhez segítséget ad Paul Ginis kiváló könyve: *Tanítási és tanulási receptkönyv*.
- A humor változatosságot teremt, oldja a feszült légkört, a hallgatók figyelmét felkelti, időt ad a „lazításra”. Természetesen, a mértékletesség itt is fontos irányelv.
- A tanulók munkáltatását szervezzük meg, vonjuk be őket a tananyag feldolgozásába!
- Adjuk meg a lehetőséget a tanulói kiselőadások, projektek, tanulói hozzászólások és vélemények kifejezésére!
- A vita módszerét is alkalmazhatjuk, a vita szabályainak előzetes tisztázása után.
- A tanulók jobban odafigyelnek az anyagra, ha az „élettel” vonunk párhuzamot, ez segíti tanulási folyamataikat is, hiszen megjegyzik a példákat, ezek által elsajátíthatják a tananyagot.
- A feladatokat úgy válasszuk meg, hogy a diákok számára inspiráló legyen! A túl könnyű vagy túl nehéz feladat csökkenteni fogja motivációjukat. A túl könnyű unalmas, a túl nehéz meg kedvüket szegi.
- Bátorítsuk a tanulóinkat arra, hogy kérdezzenek, gondolkodjanak!
- Gondolkodtassuk a gyermekeket történetekkel, esetleírásokkal (FISHER 2000).
- Különböző módon jussunk el ugyanazokhoz a kulcsfogalmakhoz, összefüggésekhez!
- Bátorítsuk a diákokat arra, hogy fogalmazzák meg véleményüket, gondolataikat!
- Használjuk a dicséret és a megerősítés eszközeit!
- Személyes példaadásunkkal is segítsük a tanulókat (elmondhatjuk, hogy mi is tanulunk, olvasunk stb.)!
- Tárjunk fel előttük olyan célokat, perspektívákat, melyek motivációval bírhatnak számukra (pl. kedvező munkakör, utazási lehetőségek, elismertség)!
- Beszélgessünk velük a tanulásról, céljaikról!
- Mutassunk követendő példákat, illetve kérdezzük meg, hogy számukra ki az a személy, aki a tanulás terén követhető volna!
- Használjuk az értékelés különböző típusait (szummatív, diagnosztikus, informatív)!
- Az egyéni bánásmód és a holisztikus szemlélet irányelveit kövessük!
- Beszélgessünk a szülőkkal (TÁNCOS 2006).
- A változatosság (hangnem, módszerek, feladatok) segítséget adhat az órák színesítésében.
- Tiszteljük a gyermek személyiségét, ne alázzuk meg, ne sértegezzük!
- Értékes információ, ha tudjuk, hogy melyik tanulási stílusba tartoznak a diákok. Egy erre vonatkozó teszt kitöltése segíthet ebben.
- Mindenkiiben megtalálható többféle intelligencia, valamelyik jobban megnyilvánul, másik kevésbé, de mindegyik jelen van mindenkiiben. Fontos tudni azt is, hogy ki miben jó, mi az, amiben fejlesztésre szorul. *Mint ahogy Czeizel Endre is mondta: „nagyon fontos lenne tudnunk, miben vagyunk jók, miben átlagosak és miben gyengék”.*
- Mondjuk el elvárásainkat, beszéljük meg a szabályokat, amelyek a számonkérésre, az órai munkára vonatkoznak!

A tanár diákokkal és az osztállyal szemben mutatott attitűdje meghatározó, akár az órai munka tervezését, akár a tanár egyéb munkáját tekintjük. A pedagógus visszajelzései (értékelés, jutalmazás, büntetés, kommunikáció) hatnak a diákokra, az önértékelésükre, valamint az önképükre. Ez befolyásolni fogja motivációjukat: ösztönzi vagy fékezi. A tanulókra hatnak a szülők, a kortársak, a társadalom, a média, ezek a hatások nem minden esetben csengenek össze a tanár erőfeszítéseivel.

Véleményem szerint a magas elvárásokhoz ragaszkodnunk kell, a színvonal csökkenését nem szabad megengednünk akkor sem, ha a diákok motivációja csökken. Ha kétségeink vannak, és szükségünk van arra, hogy más szemszögből is lássuk a munkánkat, megkérhetjük egy kollegánkat, hogy vegyen részt óránkon, figyelje meg munkánkat, motivációra irányuló törekvéseinket, majd ezeket beszéljük meg (KÓSÁNÉ–HORÁNYI 2006, 163).

Hasznos volna, ha a motivációval kapcsolatos problémáinkat megbeszélhetnénk, akár a munkaközösségeken belül, akár értekezleten vagy nagyobb fórumokon is. Jó lehetőség lenne, hiszen éreznénk, nem vagyunk egyedül, és talán a kolléga más módon csinálja, amit szintén érdemes lenne kipróbálni.

Összefoglalva: tanulási motiváción olyan attitűdöt értek, amely a tanuló tanuláshoz való aktív viszonyát határozza meg, amely képessé teszi arra, hogy a tanulási-tanítási folyamatban aktívan részt vegyen. A motivációt külső és belső tényezők határozzák meg, melyek együttesen is hathatnak. A motiváció kialakításában jelentős szerepe van a tananyagának, az órai légkörnek és a pedagógus-diák viszonyának.

A pedagógus akkor érzi sikeresnek magát, ha a diákjai is sikeresek, ha jól felelnek, szép eredménnyel érettségiznek, ha eredményesek a versenyeken. Ez nagy boldogság, ennél nagyobb elismerés, köszönet nem is kell. „Nagy lelkesedés, nagy életpályát hoz létre” (POUDRIER 1992, 46) – ebben a lelkesedésben kell segítenünk diákjainkat, és megpróbálni őket egy kicsit más szemmel nézni: tartsuk őket „képesnek” arra, hogy meg tudják valósítani azt, amit együtt kitűztünk, ha többre tartjuk őket, akkor többre lesznek képesek, mert, amilyenek látjuk őket, olyanná válnak.

IRODALOM

- FALUS I. (1998): *Didaktika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- FISHER, R. (2007): *Hogyan tanítsuk gyermekeinket tanulni?* Műszaki Kiadó, Budapest.
- FISHER, R. (2000): *Tanítsuk gyermekeinket gondolkodni történetekkel*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest.
- GINIS, P. (2007): *Tanítási és tanulási receptkönyv*. Alexandra Kiadó, Pécs.
- KÓSÁNÉ ORMAI V. – HORÁNYI A. (2006): *Mi pedagógusok – Kérdések önmagunkhoz*, Flaccus Kiadó, Budapest.
- KUGEMANN, W. F. (1976): *Megtanulok tanulni*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- POUDRIER, R. (1992): *A megváltozott lét öröme*. Agapé Kiadó, Szeged.
- RÉTY E. (1998): *A tanítás-tanulási folyamat motivációs lehetőségeinek elemzése*. Akadémia Kiadó, Budapest.
- TÁNCOS J. (2006): *Baj van a tanulással*. Pedellus Tankönyvkiadó KFT, Debrecen.
- ZRINSZKY L. (2002): *Neveléelmélet*. Műszaki Kiadó, Budapest.